

STAKESIN JA YLIOPISTOJEN TYÖNJAKO ON SELKEÄ

Stakesin ylijohdaja Hannu Uusitalo ei näe kovin suurta eroa Stakesin ja yliopistojen toimintatavan välillä. Molempien tehtävä on kaksinainen, ja toinen tukijalka kummallakin on tutkimus. Yliopistoissa tutkimus ruokkii opetusta, Stakesissa se taas palvelee sosiaali- ja terveysalan kehittämistä. Ja tiedon hyödynnettävyyttä talolta yhä enemmän vaaditaan.

Stakesin toiminnan ulkopuolinen arviointi käynnistyy todennäköisesti tänä keväänä ja valmistunee vuoden loppuun mennessä. Arvioinnin tuloksia odotellessa Stakes joutuu tänä ja ensi vuonna sopeutumaan tuntuviin käyttörahojen supistuksiin. Uusitalo torjuu-kin näkemyksen Stakesista

jonkinlaisena käenpoikana yhteiskuntatieteiden pesässä, mutta myöntää, että yliopistotutkimusta on 90-luvulla kohdeltu todella kaltoin.

Viime vuoden lopulla Stakesin asema vahvistui: Suomen Akatemian ylimmässä hallinnossa istuu nyt kaksi stakeslaista, Vappu Taipale hallituksessa ja Hannu Uusitalo kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen toimikunnassa.

KAKSINAISUUS ON VOIMAA

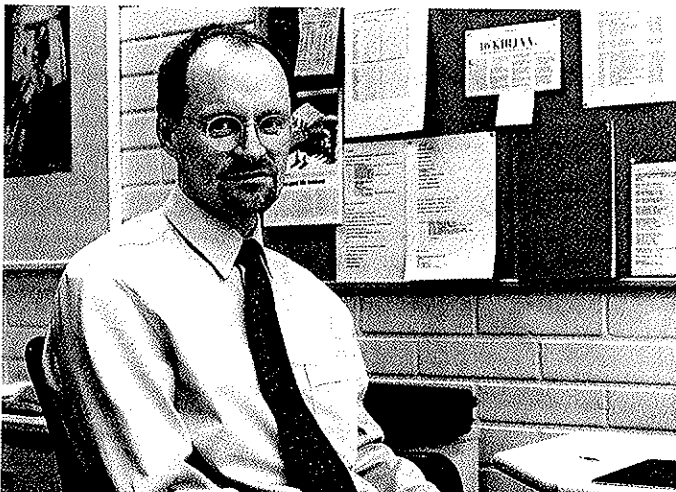
Vastaavassa haastattelussa viime kesänä Alkoholipoliittisen tutkimusyksikön esimies Jussi Simpura sanoi ymmärtäneensä Stakesin

pyrkivän siihen, että kaikki täällä tehtävä tutkimustyö vastaisi tasoltaan ja kysymyksenasetteluiltaan tiedemaailman normeja ja kriteereitä, vaikka aiheet ja teemat nousevatkin Stakesin omasta kentästä. Onko Simpura ymmärtänyt oikein, eli haluaako Stakes olla nimenomaan tutkimus- eikä selvityskeskus?

– Pitkälle olen samaa mieltä kuin Jussi Simpura, mutta muotoilisin asian vähän toisella tavalla. Sen työn, jota meidän tulee tehdä – oli se sitten tutkimusta tai selvitystyötä – pitää olla tieteellisesti kestävällä pohjalla, sen on kestävä tutkimuksellinen kritiikki. Esitystavan akateemisia normeja ei ole mahdollista eikä tarpeen kaikissa töissä noudattaa, koska ne on suunnattu toisille yleisöille. Osa toimeksiannosta tehtävistä töistä on erilaisten tietojen päivittämistä, ja ne voidaan hoitaa rutiininomaisten ja koeteltujen käytäntöjen mukaan eikä niiden tarvitse olla tieteellisesti innovoivia.

Stakesissa tehdään sektori-kohtaista perustutkimusta, kehittämistutkimusta ja -työtä sekä ministeriö(i)lä suoraan palvelevaa selvitystyötä. Onko näiden lohkojen työnjako riittävän selkeä ja ovatko niiden painosuhteet oikeat?

– Stakesin kuten muidenkin

sektoritutkimuslaitosten viimesijainen oikeutus on se, että tuotetun tiedon täytyy jollain tavalla olla käyttökelpoista, tarpeellista ja jopa välttämätöntä. Vaikka jako perustutkimukseen ja soveltavaan tutkimukseen on hämärä, olen taannut sanoa, ettei Stakes tee varsinaista perustutkimusta. Minusta tässä suhteessa meidän ja yliopistojen työnjako on aika selvä.

– Hahmotan niin, että Stakes tekee sosiaali- ja terveysalaa koskevaa tutkimustyötä sekä selvästi käytännöllisempää kehittämistyötä, jota raportoidaan eri tavoin. Painopisteen suhteen meihin kohdistuu osin ristiriitaisiakin odotuksia, jotka ajallisesti vaihtelevat. Tällä hetkellä voimakkaampi odotus on se, että meidän pitäisi enemmän keskittyä siihen, mitä sen jälkeen seuraa, kun jokin hanke on kirjattu tai tutkimustulos on olemassa. Paine tiedon hyödynnettävyyden vahvistamiseen on vahva, ja siihen suuntaan olemme varmasti menossa.

– Myös yliopistojen tehtävä on kaksinainen: tutkimus ja koulutus. Suomessa ei olisi näin laajaa yliopistoverkkoa, ellei korkeimman koulutuksen järjestäminen olisi sen vastuulla. Rakkaus tietoon ei ole niin syvä, että näin laajaa järjestelmää rahoitettaisiin sen takia. Yliopistolaitoksen yhteiskunnallinen perustelu on tässä kaksinaisuudessa – tehdä tutkimusta ja antaa siihen perustuvaa opetusta. Stakeskin tekee tutkimusta, ja meidän yliopistojen opetusta vastaava toinen tukijalka on siinä, että tuotettu tieto eri tavoin palvelee sosiaali- ja terveysalan kehittämistä. Tässä mielessä en näe kovin suurta eroa meidän

ja yliopistojen toimintatavan välillä.

Stakesissa on kolme tutkimukseen ja kolme kehittämiseen painottuvaa yksikköä. Onko niiden välillä riittävän synerginen suhde?

– Tässä tullaan vähän aralle alueelle. Aika paljon on kyllä menty eteenpäin, mutta tehtävää olisi vielä. Minä näen sen Stakesin vahvuutena, että nämä seurustelevat keskenään. Tutkimuksen ja kehittämisen rinnakkaisuus juuri on talon omaleimainen ja uniikki piirre, joka on sen voima.

KÄENPOIKA?

Stakesia kohtaan esitetään monensuuntaista kritiikkiä. Yhdenlaista tulee ministeriö(ide)n taholta: vaaditaan, että tutkimus- ja kehittämistyöstä on oltava enemmän välitöntä käytännön hyötyä.

– Yksittäisten virkamiesten kritiikkiä ilman muuta tulee silloin tällöin. Mitään ponnekasta ja vahvaa painetta ei siltä suunnalta kuitenkaan tule. Ministeriön ja meidän välissä on sellainen ”rakenteellinen” ristiriita, että me painotamme pitkäjänteistä systemaattista työtä, kun taas ministeriön tarpeet useimmiten ovat välittömiä. Ministeriö kyllä korostaa ymmärtävänsä pitkäjänteisen työn merkityksen, mutta kun sille tulee päivänkohtaisia omia tarpeita, niihin vastaaminen nousee väkisin etualalle.

Kritiikkiä on tullut myös akateemisen maailman suunnalta, varsinkin aivan viime aikoina. Stakesia pidetään jonkinlaisena käenpoikana yhteiskuntatieteiden pesässä: se rohmuaa

resursseja (kuten Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen vuonna 1996), samalla kun yliopistotutkimus näivetty. Miten on?

– Kyllä tässä jonkinlainen näköharha on. Sektoritutkimuksen rahoitus on 90-luvulla supistunut, vaikka alakohtaiset erot ovat tietysti suuret. Stakesin määrärahaa leikattiin tuntuvasti täksi vuodeksi, eikä ensi vuosiakaan näytä hyvältä. Tiedän silti hyvin, että yliopistojen lähtötaso ja kehityssuunta on monessa suhteessa paljon heikompi. Jos sillä puolella edelleenkin supistetaan, tutkimus kärsii ja se vaikeuttaa yhteistyötä yliopistojen kanssa.

– Mitä Alkoholipoliittisen tutkimuslaitokseen tulee, olin siinä toimikunnassa, joka siirtoa valmisteli, eikä Stakes millään tavalla ollut vetämässä laitosta itselleen. Perussyynähän silloin oli se, että työntö pois silloisen Alkon sisältä oli kova, ja johonkin laitos piti sijoittaa. Kun ministeriö halusi pitää laitoksen oman hallinnonalansa piirissä, ei meillä toisaalta ollut mitään syytä vastustaakaan laitoksen tuloa Stakesiin, päinvastoin. Me emme olleet vaatimassa laitosta itsellemme, se annettiin meille.

Onko laitos sulautunut hyvin täkäläiseen kokonaisuuteen?

– On, erinomaisesti. Alkostaahan tuli mittava määrä huijaa tutkimuksellista ja muuta osaamista, ja monessa mielessä nykyinen Alkoholipoliittinen tutkimusyksikkö näyttää mallia, miten toimia.

AKATEMIAN JOHTOON

Yhtenä esimerkkinä Stakesin aseman ja vallan vahvis-

tumisesta on pidetty viime joulukuista nimityskierrosta, jossa Suomen Akatemian hallituksen jäseneksi nimettiin Vappu Taipale ja ainoaksi sosiaalitieteiden edustajaksi kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen toimikuntaan tuli Hannu Uusitalo. Oliko tämä tietoisesti suunniteltu ja junailtu ”kaappaus”?

– Tässä asiassa kuvio on kylä toinen kuin Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen suhteen aikanaan. Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalan – siis koko hallinnonalan, ei Stakesin – tavoitteena on ollut se, että hallinnonala on riittävästi edustettuna Akatemian toimikunnissa. Nyt vaan sitten kävi näin. Tätä edeltäneessä kokoonpanossa oli taas Kansanterveyslaitoksella vahva edustus.

**Onko tarkoitus kanavoit-
da kasvava osa Akatemian
(lisääntyvistä) rahoista
Stakesiin?**

– Se, mitä haluan on, että sektoritutkimuslaitoksista tulevia hakemuksia kohdellaan ja käsitellään kuten muitakin. Nämä valtionyhtiöiden myynnistä Akatemialle tulevat erityisrahat ovat ehkä enemmän talous- ja yhteiskuntapoliittisia tavoitteita sisältäviä kuin Akatemian perusrahoitus, ja siksi niiden kohdentuminen tietysti kiinnostaa. Se taas, että olen ainoa sosiaalitieteiden edustaja, tarkoittaa, että minun on oltava tarkkana, ettei ”omaa” laitosta suosita – muttei myöskään syrjitä.

Onko Alkoholipoliittikka-

lehden laventaminen Yhteiskuntapolitiikaksi yksi osa Stakesin aseman vahvistamista?

– Näen asian niin, että koko sosiaali- ja terveysala on nykyisessä poliittisessa suhdanteessa monin tavoin altavastajan asemassa. Minä toivon, että uusi lehti tarjoaa lisäfoorumin koko alalle argumentoida, keskustella ja pyrkiä tasapainottamaan mielipideilmastoa. Tässä mielessä en näe sitä millään muotoa muiden alan lehtien kilpailijana, vaan päinvastoin yhtenä osallistujana samaan suuntaan pelaavassa joukkueessa.

Tuleeko kritiikin lisäksi myös kehuja ja tunnustusta?

– Kyllä myönteistä palautetta tulee paljon. Meidän ihmisiä arvostetaan yliopistomaailmassa, heillä on kysyntää monenlaisiin tehtäviin. Ja myös hallinnossa ja politiikan puolella. Mehän toimimme alalla, joka on poliittisesti aika sensitiivinen. Siihen nähden olemme aika hyvin onnistuneet luomaan neutraalin asiantuntijan statusta. Eräänlainen huippuhetki tässä mielessä oli, kun Lipposen hallituksen alkuaikoina keskusta esitti välikysymyksen, jossa se tukeutui Stakesin tutkimuksiin, ja hallitus vastauksessaan viittasi Stakesin tutkimuksiin – molemmat osapuolet arvostavassa sävyssä.

LEIKKAUSTEN HINTA

Onko nyt 5-vuotias Stakes

pystynyt lunastamaan paikkansa ja asemansa uudistuvassa valtioneuvostossa – vai onko sen asema jollain lailla uhanalainen?

– Tähän on vähän vaikea vastata ennen kuin Stakesin arviointiprosessi on ohi. Senhän piti alkaa jo viime syksynä, mutta käynnistyneenä vasta nyt keväällä ja saataneen valmiiksi toivon mukaan tämän vuoden loppuun mennessä. Vaikeutena on kaiki ollu se, että Stakes on laitoksena niin monimuotoinen. Meillä on tutkimuslaitosfunktio, on kehittämistehtävä, on tilastot ja rekisterit ja monenlaisia muuta. On vaikea löytää sellainen arviointisijajoukko, joka olisi riittävän asiantunteva ja ennen kaikkea neutraali – eli ei edustaisi mitään suoranaista kilpailevaa intressitahoa.

**Millaisia uusia isoja hankkeita Stakesissa on vi-
reillä?**

– Kyllä me nyt vähän aikaa olemme eräänlaisessa odotustilassa, ainakin niin kauan kuin Stakesin arvioinnin tulos on selvillä. Joka tapauksessa on selvää, että lähivuosina olemme taloudellisesti ahtaalla. Täksi vuodeksihan määrärahojamme leikattiin, ja siihen pystyimme sopeutumaan käyttömenoja niistämällä. Ensi vuonna se tuskin enää onnistuu, vaan on pakko keksiä radikaalimpia ja pysyvämpiä menojen alentamiskeinoja. Näitä toimia tässä on hyvissä ajoin alettava suunnitella.

MATTI VIRTANEN